

РОЗДІЛ 1 УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 81'243:159.953.4

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.18.2>

РОЛЬ І ПОЛІСТИЛЬОВИЙ ХАРАКТЕР ПОЯСНЕННЯ В КОМУНІКАТИВНОМУ МЕТОДІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

ROLE AND POLYSTYLISTIC NATURE OF EXPLANATION IN COMMUNICATIVE LANGUAGE TEACHING

Бондаренко Л.І.,*orcid.org/0000-0001-7614-8480**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри філології і перекладу**Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка Всеволода Лазаряна***Заваруєва І.І.,***orcid.org/0000-0003-2423-9481**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри філології і перекладу**Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка Всеволода Лазаряна***Федько О.М.,***orcid.org/0000-0002-5514-9377**викладач кафедри філології і перекладу**Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка Всеволода Лазаряна*

Стаття присвячена аналізу структурних та функціональних особливостей пояснювального дискурсу в комунікативному методі навчання іноземних мов. Актуальність теми зумовлена декількома чинниками: по-перше, маловивченістю; по-друге, володіння технікою і процедурою пояснення відіграє важливу роль у науково-пізнавальній діяльності процесу навчання; по-третє, порівняльний аналіз стильових різновидів пояснення поглиблює знання про специфіку функціональних стилів, детерміновану завданнями комунікації. Матеріалом дослідження є пояснення як особливий текстотип, із властивою йому архітектонікою і системою комунікативно-прагматичних і когнітивних ціленастанов. Пояснення як лінгвістичний феномен розглядається з позиції ретроспективного аспекту, з аналізом еволюції розвитку та становлення пояснювального дискурсу як одного з невід'ємних компонентів методики викладання загалом і методики викладання іноземних мов зокрема. У статті викладаються основні принципи мовної компетентності, на яких націлене застосування пояснювального дискурсу, розкриваються нові, сучасні комунікативні тенденції його розвитку, встановлюються й описуються чинники, що демонструють активне розширення сфери функціонування пояснення не тільки в області науки, але і в інших соціально значущих сферах, як-от: політика, право, побут, спорт, культура. У дослідженні пов'язується новий вектор функціональності пояснення з діалогічною спрямованістю сучасної суспільно-мовної практики. Пояснення представлено як інтелектуальну потребу, яка має свої цілі, комунікативні завдання і свою специфічну спрямованість. У статті є ілюстративний матеріал, який також допомагає розкрити і принципи правильного застосування техніки пояснення під час навчання.

Отже, доходимо висновків:

1. Функціональна сутність пояснення в комунікативному методі навчання іноземної мови проявляється у взаємодії рівноправних суб'єктів на основі спільної співпраці викладача з аудиторією у процесі передачі значущої інформації, не тільки в області науки, але й абсолютно в усіх інших сферах життєдіяльності, розвиток категорії пояснення в бік діалогічності є відмітною тенденцією сучасних мовних процесів.

2. Стильові реалізації пояснювального дискурсу в методиці викладання іноземних мов різноманітні, мають полістильовий характер, залежно від завдань комунікації, цільової настанови викладача і характеру інформації, представленої в тексті.

3. У методиці навчання іноземних мов пояснення реалізується на рівні усних і письмових текстових фрагментів і має свою архітектоніку. Залежно від етапу навчання, цілей викладача, кількості інформативного обсягу ключової або коментованої частин пояснення може бути представлено в усному мовленні у вигляді лінгводидактичного демонстраційного матеріалу, мнемотехнік. У письмовій мові – у вигляді схем, таблиць, може складатися як із декількох речень, так і з великих за обсягом текстових структур.

Ключові слова: комунікативний метод, пояснювальний дискурс, мнемоніка, текстотип, стиль, комунікативно-мовні компетентності.

The article analyzes the structural and functional features of explanatory discourse in the communicative language teaching. The topic rationale is due to several factors: first – the insufficient study, second – the mastery of technique and procedure of explanation plays an important role in the scientific and educational activity of the learning process, and third – the comparative analysis of style varieties in explanation deepens knowledge about the specifics of functional styles determined by the communication tasks. The study material is an explanation as a special type of text with its peculiar architectonics and the system of communicative-pragmatic and cognitive goals. Explanation, as a linguistic phenomenon, is considered from a retrospective perspective through an analysis of development evolution and formation of explanatory discourse as one of the integral components of teaching philosophy in general and methods of teaching languages in particular. The article describes the basic principles of linguistic competence targeted by the explanatory discourse; reveals new, modern communicative trends in its development, establishes and outlines factors demonstrating the active expansion in the sphere of explanation functioning not only in science but also in other socially important spheres: politics, law, everyday life, sports, and culture. The study connects a new vector of explanation functionality with the dialogic orientation of modern social and linguistic practice. Explanation is provided as an intellectual need with its own goals, communicative tasks and its specific orientation. There is some illustrative material in the article, which also contributes to revealing the principles of correct implementation of explanatory techniques in the course of teaching.

Thus, we find as follows:

1. The functional character of explanation in communicative language teaching is reflected in equal subjects' interaction on the basis of educator and audience mutual cooperation in transferring sensitive information not only in science but in all living environments, with the evolution of explanation category toward dialogicality being a distinctive trend in actual linguistic processes.

2. The stylistic implementation of explanation discourse in methods of language teaching varies and has polystylistic nature depending on the communication tasks, educator objectives and the nature of information given in the text.

3. Explanation is implemented in speaking and written text fragments, and has its own architectonics within the methods of language teaching. Explanation can be provided in speaking practice in the form of linguo-didactic presentation material and mnemotechnics, depending on educating course, objectives pursued by the educator, scope of main or annotated information parts. It can be provided in writing practice in the form of diagrams, tables, and may consist of a few sentences or large text structures.

Key words: communicative language teaching, explanation discourse, mnemonics, type of text, style, communicative and linguistic competences.

Постановка проблеми. Сучасна епоха – це час активної інтеграції України в міжнародне співтовариство, епоха комунікативної компетенції реципієнтів, що стрімко розвивається і зумовлює необхідність досягнення взаєморозуміння, встановлення міжкультурного діалогу і сформованості мовленнєвих умінь і навичок, які можуть використовуватися в ситуаціях міжособистісного спілкування (у лікарні, магазині, на відпочинку тощо), вимагає ознайомлення з лінгвокультурологічним контентом, що дозволяє отримати знання про країну, менталітет і культурні цінності мови, що вивчається.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю цілісного осмислення пояснювального дискурсу в комунікативному методі навчання іноземних мов. Поштовхом до вивчення теми послужили такі чинники: мала кількість науково-методичних праць у вітчизняній лінгвістиці; володіння технікою і процедурою пояснення є важливою умовою якісного навчання; порівняльний аналіз стильових різновидів текстів підручників і посібників поглиблює й удосконалює процес пояснення.

Постановка завдання. Мета статті – дослідження застосування *пояснювального дискурсу* в комунікативному методі навчання іноземних мов, яке передбачає вирішення таких завдань:

– розглянути функції *пояснювального дискурсу* в комунікативному методі навчання іноземної мови;

– проаналізувати специфічні особливості *пояснювального дискурсу* на різних етапах навчального процесу;

– описати полістильовий характер *пояснювального дискурсу* в комунікативному методі навчання іноземної мови.

Предмет дослідження – *пояснювальний дискурс* із системою комунікативно-прагматичних і когнітивних ціленастанов.

Матеріалом дослідження послужили технічні тексти підручників, навчальних посібників, періодичних видань.

Виклад основного матеріалу. *Пояснення* як особливу модель тексту почали вивчати ще в германістиці в 70-і рр. ХХ ст. (В. Шмідт, Н. Безсмертна, Е. Верлен). На території пострадянського простору вивчення мовної специфіки пояснення як лінгвістичного явища почалося у 80-і рр. минулого століття (Є. Нікітін, М. Бахтін, М. Брандес, Т. Грохольська, Л. Доблаєв, Т. Любашина, Т. Радзієвська, А. Тертичний, Т. Цветкова), тоді увагу вчених було зосереджено на специфіці текстової природи пояснення.

У лінгвістичній літературі поширена думка, що *пояснення* є різновидом міркування, похідного від комунікативного наміру встановити причинно-наслідкові зв'язки між явищами. Варто зазначити, що на класифікацію підтипів текстів-міркувань є кілька поглядів: згідно з думкою В. Шмідта [17], Н. Безсмертної [15], *пояснення* – це підтип

міркування, що стоїть в одному ряду з доказом, спростуванням, роздумами й іншими підтипами; концепція Е. Верліха [18] розмежовує типи текстів: тексти, що мають характер аргументу (доказ, спростування тощо), і тексти з пояснювальними інтенціями.

Сучасна українська лінгвістика інтерпретує пояснення як форму викладу навчального матеріалу. *Пояснення* – переважно монологічна форма викладу навчального матеріалу, коли є необхідність доведення або обґрунтування якогось положення / закону, принципу, розкриття основи явища, сутності різних явищ, аналізу актуальних міжнародних відносин та іншої інформації [14, с. 115].

Пояснювальний дискурс тісно пов'язаний із різними методиками викладання іноземних мов, однак, на наш погляд, найбільше застосування має в комунікативному методі навчання. Застосування пояснювального дискурсу націлене на формування таких базових принципів мовної компетентності, як:

1. Уміння реалізувати мовленнєвий намір, що дозволяє встановити контакт і взаєморозуміння з іншими людьми (зазвичай використовуються пояснювально-ілюстративні матеріали, націлені на формування базового лексичного запасу).

2. Опанування всієї системи структурних елементів мови і вміння ними користуватися (практичний прийом, який базується на практичних завданнях, вправах, творах, рефератах, спрямований на опанування орфографічних, граматичних, стилістичних норм мови, що вивчається, правил сполучуваності лексичних одиниць).

3. Вивчення наборів кліше, необхідних для початку, підтримки і завершення процесу комунікації (зазвичай використовуються рольові ігри і проблемний діалог).

4. Використання досліджуваної мови як засобу комунікації у сфері повсякденного і професійного спілкування в необмеженому колі ситуацій (орієнтовано на комунікативно-мовленнєву компетенцію у професійній сфері спілкування).

Теорія комунікативного навчання розроблялася і в європейській методиці навчання іноземних мов із 70-х рр. XX ст., дотепер не втратила своєї актуальності. Майже водночас у різних країнах світу з'являються наукові праці, що розкривають суть і принципи даної теорії. У вітчизняній лінгвістиці цю тему досліджують А. Гаврилюк, М. Тишковець, Т. Бесараб, Т. Лях, В. Глотова, за межами України тему вивчають П. Лукантоні, К. Кандлин, Г. Віддоусон, Т. Роджерс, Дж. Річардс, Д. Хаймс, В. Костомаров, О. Митрофанова,

Є. Пассов, Н. Венедиктова, Г. Городилова, С. Корольов, С. Зайцева й інші.

Інтерес до комунікативного методу навчання проявляється і на сучасному етапі викладання іноземної мови. Спочатку метод призначався для навчання говоріння, удосконалення мовленнєвих навичок і умінь. На сучасному етапі розвитку лінгвістики сфера його застосування значно розширилася, він став використовуватися для навчання всіх видів мовленнєвої діяльності: продуктивних (говоріння, письма) і рецептивних (аудіювання, читання).

На наш погляд, особливості структури тексту-пояснення, функції і полістильовий характер *пояснювального дискурсу*, як однієї зі складових частин методики викладання іноземної мови, не були належно висвітлені в наукових дослідженнях.

Звернемося до мети нашого дослідження і проаналізуємо функції, які виконує *пояснювальний дискурс* у комунікативному методі навчання іноземної мови.

Традиція вивчення *пояснення* як різновиду міркування розглядає в цій ролі або окремі речення із причинно-наслідкового семантикою, або зв'язний текст, що включає дані речення в сукупності з екстралінгвальними чинниками. Т. Радзиевська говорить про те, що *пояснення відповідає на «питання “чому?”»* [9], О. Панова [8] визначає, що *«логіко-семантичне значення пояснення побудовано на основі логіко-наслідкових відносин»*. Інших висновків дійшла С. Рубцова [10], яка пише *про категорії пояснення як про спосіб розуміння в точних науках, оскільки пояснення – одна з функцій науки*.

Отже, з огляду на вищезазначені трактування, можна виділити такі функції пояснення: 1) вказівка на те, наслідком якої причини буває явись; 2) розкриття сутнісних характеристик будь-якого явища.

Більшість дослідників, що вивчають функціональні можливості *пояснення як текстотипу*, вказують на логічну / причинно-наслідкову спрямованість. Комунікативні тенденції сучасного етапу розвитку суспільства, пов'язані з інтеграцією України в європейське і світове співтовариство, дозволяють говорити про розширення сфери функціонування *пояснювального дискурсу*, який набуває нового вектора функціональної спрямованості в бік розвитку діалогічності.

Вибудовування діалогічних відносин починається з перших занять і є першочерговим завданням, яке ставить перед собою викладач. Досягнення розуміння, встановлення діалогу є надзвичайно актуальними і затребуваними

в житті кожного іноземця в період соціалізації й адаптації в іншомовному середовищі. Ці чинники вказують на важливість активного використання *пояснювального дискурсу* на початковому етапі навчання. Його застосування визначається отриманням необхідної та корисної інформації у процесі навчання і пов'язується з комунікативними й інтерактивними взаєминами. Комунікативна сутність пояснення проявляється у взаємодії реципієнтів на основі інтерактивних зв'язків у соціумі, у цьому і полягає нова функціональна сутність *пояснювального дискурсу*, розвитку категорії пояснення в бік діалогічності. Унаслідок чого діалогічність є характерно новим функціоналом *пояснювального дискурсу* в комунікативному методі навчання іноземної мови.

Проаналізуємо специфічні особливості пояснювального дискурсу на різних етапах навчального процесу.

Процес пояснення активно застосовується з перших практичних занять із мови на початковому фонетичному етапі та триває до закінчення навчання, тісно пов'язується із процесами розуміння (рецепції) і сприйняття (перцепції). Це спричиняє такі труднощі на початковому етапі:

- навчальна група неоднорідна за мовною приналежністю (навіть якщо викладач знає мови учнів, він не може пояснювати студентам всіма мовами водночас);

- неможливість використання мови-посередника (викладач не володіє рідною мовою студентів або мовою-посередником, отже, не може використовувати переклад як прийом навчання, а іноземні студенти ще не володіють належною мірою мовою, що вивчається);

- різний інтелектуальний рівень слухачів;

- різна мотивація, отже, і ступінь залученості студентів у процес навчання.

Вирішенню таких проблем початкового етапу навчання допоможе мнемоніка (мнемотехніка), яка в даній ситуації використовується в ролі пояснення.

Так, під час вивчення звуко-буквеної системи нової мови пояснення полягає в гучній, артикуляційно чіткій і багаторазовій вимові звука і вивченні його графічного зображення.

В арсеналі викладача на початковому етапі навчання, коли комунікативні прийоми *пояснення* малоефективні та водночас вводиться нова лексика, у ролі *пояснення* застосовуються невербальні засоби передачі інформації: наочні лінгводемонстраційні матеріали у вигляді серійних предметних малюнків, слайдів та інтерактивних комп'ютерних програм і словників, особлива

увага приділяється використанню міміки і жестів. *Невербальні компоненти є значними складовими частинами комунікації, оскільки саме вони виступають найважливішими носіями значень повідомлення* [16, с. 58]. Процес пояснення початкового періоду можна назвати «пасивним поясненням», оскільки він пов'язаний меншою мірою з мовленнєвою діяльністю, більшою із мнемонікою.

Варто також зазначити, що важливі й ефективні методи пояснення, пов'язані із мнемонікою, що активно використовуються під час початкового періоду навчання, втрачають свою актуальність на наступних етапах. Далі формуються нові навички та здібності: спілкуватися і сприймати інформацію мовою, що вивчається, викладач поступово долучає спочатку мінімізовані словесні пояснення, які згодом поширюються: модель, таблиця і трансформація «табличного» пояснення у традиційне мовне «активне пояснення».

Проілюструємо вищесказане: проаналізуємо завдання, націлені на розвиток мовленнєвих навичок і творчого потенціалу слухачів. Опанування усної комунікації, основних інтенцій і тактик на обмеженому обсязі лексичного запасу – одне з найважливіших завдань викладача, робота над якими починається з перших занять навчального процесу. *Саме стан активності викладача і студента забезпечує високий рівень інтенсивності навчального процесу* [4, с. 267]. Зазвичай до такого роду завдань відносять: рольові ігри, діалоги, полілоги, мікроетюди, що націлені на реалізацію інтенцій вітання, знайомства, самопрезентацію. Наприклад, рольові ігри: «А як вас звуть?», «Познайомте нас, будь ласка!», «Я ваш новий студент» об'єднані не тільки ситуацією моделювання знайомства, а і стратегією досягнення мети, пов'язані з активним використанням *пояснення* у процесі реалізації поставлених завдань (у даному випадку): вивчення форм вітання, засвоєння формул знайомства з посередником і без, ознайомлення з етикетом знайомства. Розглянемо один із варіантів рольової гри (зазвичай такого роду ігри починають включати у процес навчання на другому тижні), розглянемо її поетапно:

Перший етап: підготовка до гри. Учні вже знають формули знайомства і мовленнєвого етикету, оскільки знайомство починається з першого уроку, традиційні для знайомства кліше вивчені.

Другий етап: завдання. Викладач: «Назвіть прізвище й ім'я, традиційні для мови, яку ви зараз вивчаєте. (Пауза). Зараз всі ми будемо знайомитися один з одним. Спочатку я знайомлюся з вами (вказує на кого-небудь), потім ви з ним (вказує на

його сусіда), і перший починає гру, назвавши себе вигаданим ім'ям».

Перебіг гри. Завдання виявляється не завжди зрозумілим. Саме тому викладач і починає гру. На прикладі свого знайомства він пояснює, які репліки, фрази варто використовувати під час знайомства, стежить за тим, щоб учні вставали, подавали один одному руки, вимовляли всі необхідні фрази. Рольова гра дозволяє використовувати як пояснення не тільки мнемотехніку, але також підключити до процесу пояснення модель висловлювання і тактику поведінки викладача.

Варто зазначити, що комунікативно орієнтоване навчання висуває підвищені вимоги до педагогічної кваліфікації викладача, який є на занятті не тільки носієм інформації про мову, що вивчається, але і організатором різних програм мовленнєвої поведінки.

Отже, можна стверджувати, що *пояснення* – інтелектуальна потреба кожного інофона, яка існує в будь-якій сфері комунікативно-пізнавальної діяльності.

Сучасні лінгвісти класифікують пояснення як різновид міркування, що має свою особливу архітектуру і складається із двох частин: ключової і коментувальної, однак на початковому етапі, коли студенти не знають відмінкових словоформ, пояснення має свої особливості і може бути представлено лише ключовою частиною, так, напри-

клад, на першому занятті вступного фонетичного курсу учні знайомляться з інтонаційними конструкціями ІК-1, ІК-3, поданими у вигляді схем:

- 1) — ↓
Мама там **ІК-1**;
2) — — ↑
Це дім? **ІК-3**.

Частина, що коментує, відсутня, оскільки процес перцепції (сприйняття) на комунікативному рівні не буде задіяний з об'єктивних причин: аудиторія не володіє мовою, що вивчається, на належному для сприйняття рівні. Однак, як показує досвід, у разі вмілого використання методів і прийомів навчання, коли викладач інтонує схеми, що викладені вище, підвищує чи понижують голос, процес рецепції проходить безперешкодно. Отже, ми можемо констатувати таке: сприйняття пояснення на початковому етапі навчання не залежить від частини, що коментується, і базується на зоровому і слуховому сприйнятті.

З накопиченням елементарних відомостей про мову, що вивчається, відбувається поступова трансформація структури пояснення, вона набуває традиційної двокомпонентної представленості, водночас частина, що коментує, має максимальну лапідарність (компресію) і представлена в основному у вигляді таблиць, які спрощують процес ефективної перцепції й адекватної рецепції. Проілюструємо сказане таким прикладом:

Тема: Рід іменника

Правило. Іменники поділяються на три роди: чоловічий рід, жіночий рід, середній рід.

Родові закінчення іменників

Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід
студент Ø музей олівець	дошка бабуся аудиторія	вікно море

І, нарешті, у період закінчення основного курсу вивчення іноземної мови слухач підготовчого відділення без особливих труднощів сприймає і розуміє пояснювальну інформацію великого обсягу. Наведемо такий приклад:

Тема: Підрядні речення зі сполучником «щоб»

Підрядні речення зі сполучником «щоб»	
<p>Ключова частина: Містять інфінітив дієслова, якщо в головній і додатковій частинах один суб'єкт дії.</p> <p>Коментувальна частина: Ці підрядні речення позначають мету. У головній частині таких речень часто вживаються дієслова руху.</p> <p>Він приїхав, щоб учитися.</p>	<p>Ключова частина: Містять дієслово в минулому часі, якщо суб'єкти дії в головній і підрядній частинах різні.</p> <p>Коментувальна частина: Ці речення можуть висловлювати бажання, прохання, вимогу. У головній частині таких речень часто вживаються дієслова: «хотіти», «бажати», «вимагати» й інші.</p> <p>Я хочу, щоб вона заспівала.</p>
Структура речення	
S – P, щоб + інфінітив	S – P, щоб S1 – P1

Як перша, ключова частина пояснення використовується «фактофіксувальне висловлювання» (В. Салімовський) [12, с. 68]. У рамках єдиної мети – пояснення цей вислів реалізує конкретну підциль, у даній ситуації – розкрити прагматичну сутність підрядних речень зі сполучником *щоб*.

Перша частина (ключова) наведеного тексту містить повідомлення про варіанти синтаксичних конструкцій, якими можуть бути представлені підрядні речення зі сполучником «щоб». У другій частині (коментована) послідовно, чітко і повно розкриваються інтенції, які має автор, який уживає складнопідрядні речення з даним сполучником.

Вищевикладене дає підстави стверджувати: з ускладненням навчального матеріалу, зважаючи на тематичну спрямованість, більш складною стає і текстова структура пояснення через поширення ключової або частини, що коментується.

Підтвердимо сказане, розглянемо пояснення для студентів 1–2 курсів, у якому використовуються складніші текстотипи, що створені шляхом повторення попередньої інформації.

Наприклад: *Абсолютно чистих речовин не існує. Вони (речовини) обов'язково містять домішки. Для видалення домішок широко застосовується фільтрування. При цьому способом (при фільтруванні) використовуються різні типи фільтрів. Фільтром для очищення великих кількостей води служить шар піску.*

Отже, стара інформація, що повторюється, розташовується на початку речення, а нова інформація – у кінці. Дане пояснення містить досить об'ємну ключову частину і поширюється завдяки наведеним у прикладі реченням, логічно вмонтованим у текстову структуру, яка покликана підтвердити й обґрунтувати висловлену тезу.

Розглянемо поширення частини, що коментується, на прикладах. Модель речення загалом або її компоненти можуть мати поширювачі: *слово, словосполучення, речення.*

Наприклад: Вода випаровується.

1. *Вода інтенсивно випаровується.*

2. *У разі підвищення температури вода інтенсивно випаровується.*

3. *Коли температура підвищується, вода інтенсивно випаровується.*

Якщо поширювачем моделі є речення (приклад № 3), то два речення, з'єднані сполучником коли, утворюють одне складне речення. Водночас речення «Вода інтенсивно випаровується» називається головним, а речення «Коли температура підвищується <...>» називається підрядним. В даному прикладі це підрядне часу. Підрядні

речення можуть мати такі значення: умови (сполучники «якщо <...>, то <...>»); причини (сполучники «бо», «оскільки»); мети (сполучник «щоб»); допуску (сполучники «хоча», «незважаючи на <...>»); означальне значення (сполучне слово «який»); об'єктне значення.

Коментована частина такого пояснення постпозитивна, її структура досить об'ємна і розкриває сутнісні характеристики складнопідрядних речень, конкретизує і розкриває тези, викладені у ключовій частині. Варто також зазначити, що залежно від етапу навчання, цілей викладача, кількості інформативного обсягу ключової або коментованої частин пояснення може бути представлено в усному мовленні у вигляді: лінгводидактичного демонстраційного матеріалу, жестів, міміки, дикції, артикуляції. У письмовій мові у вигляді: схем, таблиць, може складатися як із декількох речень, так і з великих за обсягом текстових структур.

Звернемося до розгляду й опису характерних стилістичних особливостей *пояснювального дискурсу* в комунікативному методі навчання.

Пояснення як інтелектуальна потреба має місце на всіх етапах навчання: початковому, основному і рубіжному, які тісно пов'язані один з одним і забезпечують цілісність процесу навчання. Однак кожен етап ставить перед собою цілі, комунікативні завдання, що мають свою специфічну спрямованість.

Перший рубіжний рівень володіння мовою передбачає використання навичок говоріння на соціально-побутовому і міжкультурному рівнях спілкування, тому пояснення репрезентується не тільки у граматичних правилах і коментарях з домінуванням наукового стилю, але і в художніх текстах. Такі тексти призначені для розвитку навичок читання, націлених на розширення словникового запасу, інтелекту і кругозору інофона, на отримання певних знань про країну, ментальні та культурні цінності мови, що вивчається.

Тексти художнього і країнознавчого контенту мають найбільшу представленість в підручниках. Підтвердимо вищевикладене фрагментом тексту «Українська гривня»:

Гроші бувають різні. Є американські долари і китайські юані, російські рублі та євро <...> Кожна держава, що випускає свої гроші, бажає, звичайно, щоб вони були красивими, зручними і розповідали про історію і великих людей цієї країни. Можна сказати, що гроші – це оригінальна візитна картка країни. Українські гривні, що з'явилися в 1996 р., також розповідають про історію України.

На купюрі в одну гривню ви бачите київського князя Володимира Великого, який у 988 р. запровадив у Київській Русі християнство.

На двох гривнях художник намалював іншого князя, Ярослава Мудрого, який жив в XI ст. Це був князь, який заснував перші школи і бібліотеки, який створив першу книгу законів «Руська правда», за якими російські люди жили кілька століть <...>.

Як бачимо, пояснення в такого роду текстах має структурну стабільність: ключова частина і в постпозиції коментована. На відміну від вищенаведених прикладів, такий фрагмент тексту не характеризується суворою логічністю і раціональністю, однак і засоби, що мають експресивно-емоційне забарвлення, характерні для художнього стилю, також відсутні, оскільки процес перцепції і рецепції з низки об'єктивних причин не буде реалізований.

Наступні етапи: основний, високий і професійний, які передбачають розвиток умінь студентів оптимально використовувати засоби мови у сферах, які безпосередньо пов'язані з їхньою майбутньою професійною діяльністю: у навчально-професійній, соціально-культурній та діловій. Таке бачення дозволяє нам говорити про полістильовий характер пояснення.

Пояснення має місце в текстах, з якими студенти знайомляться на старших курсах під час вивчення функціональних стилів і культури мовлення, засвоєння елементів мови професійного спілкування, у яких наявний пояснювальний дискурс. Наприклад, у пояснювальній записці, де констатується інцидент і повідомляється причина того, що сталося:

Я, Міанкукілла Лув Феллард, був відсутній на практичних заняттях із 20 по 22 грудня 2020 р. через погане самопочуття, високу температуру і слабкість. У зв'язку із цим мені довелося звернутися в поліклініку до лікаря, який порекомендував не відвідувати заняття. На підтвердження своїх слів додаю довідку, видану лікарем студентської поліклініки Т.Б. Залеською.

Діловий стиль і стислість викладу, відсутність просторічної лексики, достовірність викладеної інформації, послідовно, логічно, у хронологічному порядку побудовані речення, свідчать про офіційно-діловий стиль спілкування. Варто зазначити, що найбільшу представленість пояснювальний дискурс має в текстах наукового стилю, оскільки основна, традиційна область функціонування пояснення – це наука. *Пояснення* є однією з найважливіших функцій науки загалом, тому в науковій сфері *пояснювальний дискурс* досить

актуальний, оскільки інформація націлена на встановлення причинно-наслідкових зв'язків між явищами. Наприклад:

Учені вважають, що на Місяці існує потужна сировинна база для створення сонячних батарей. Адже «місячний ґрунт» (верхній шар поверхні Місяця) містить приблизно 45% кисню, 22% кремнію, 10% заліза, а також алюміній та інші корисні елементи, необхідні для виробництва сонячних батарей, а також ракетного палива.

Наведений фрагмент тексту має логічно побудовану структуру із чітким переходом від ключової частини до коментованої. Перша (ключова) частина текстового повідомлення містить фактофіксуючу інформацію про наукові припущення вчених щодо «місячного ґрунту». Коментована частина детально розкриває причини, що дозволяють переконатися в істинності гіпотези. Для передачі наукової інформації, що є в тексті, використовується науковий стиль мовлення, підтвердженням чому служать синтаксичні, морфологічні та лексичні одиниці тексту, які являють собою чинники, що впливають на вибір стилю.

Вищезазначене дозволяє стверджувати, що *пояснювальний дискурс* як інтелектуальна і пізнавальна потреба реалізується на всіх етапах вивчення іноземних мов і має полістильову представленість.

Висновки. Функціональна сутність *пояснення* в комунікативному методі навчання іноземної мови проявляється у взаємодії рівноправних суб'єктів на основі спільної співпраці викладача з аудиторією у процесі передачі значущої інформації, не тільки в науці, але і в усіх інших сферах життєдіяльності, що і зумовлює нові функціональні можливості *пояснювального дискурсу*, розвиток категорії *пояснення* в бік діалогічності, є відмінною тенденцією сучасних мовних процесів.

Стильові реалізації *пояснювального дискурсу* в методиці викладання іноземних мов є різноманітними, мають полістильовий характер, залежно від завдань комунікації, цільової настанови викладача і характеру інформації.

У методиці навчання іноземних мов *пояснення* реалізується на рівні усних і писемних текстових фрагментів і має свою архітектоніку. Варто також зазначити, що залежно від етапу навчання, цілей викладача, кількості інформативного обсягу ключової або коментованої частин *пояснення* може бути представлено в усному мовленні у вигляді лінгводидактичного демонстраційного матеріалу, жестів, міміки, дикції, артикуляції. У писемній

мові – у вигляді схем, таблиць, може складатися як із декількох речень, так і з великих за обсягом текстових структур.

Наша розвідка була сфокусована на ознаках пояснення в комунікативному методі, тому вважаємо, що логічним продовженням нашої роботи можуть бути дослідження й аналіз мовленнєвої сутності та специфічних особливостей поясню-

вального дискурсу у свідомо практичному методі навчання і порівняльній характеристиці імплементації пояснювального дискурсу у провідних методах навчання іноземних мов. Важливими є і перспективи подальшого дослідження, які полягають в розробленні науково-методичних посібників із досліджуваної тематики для організації аудиторної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондаренко Л., Заваруєва І. Русский язык: нормы ведения научного и делового дискурсов : пособие для иностранных студентов старших курсов. Днепр : ДНУЖТ им. акад. В. Лазаряна, 2019. 211 с.
2. Вдовіна О. Особливості формування комунікативної компетенції іноземних студентів. *Young Scientist* : науковий журнал. 2019. № 5.1 (69.1). С. 47–50.
3. Драч І., Миколенко А., Тишковець М. Мовна картина світу у процесі вивчення іноземної мови в медичних університетах. *Медична освіта* : науковий журнал. 2019. Вип. 4. С. 78–83.
4. Заваруєва І. Мовний гурток як форма результативного вивчення іноземної мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2019. Вип. 5 (73). С. 266–268.
5. Кыркунова Л. Официально-деловые тексты в аспекте функционально-смысловых типов речи : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Пермь, 2007. 18 с.
6. Луковникова О. Объяснение в научной и эстетической сферах функционирования языка : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Пермь, 2006. 22 с.
7. Лях Т. Українська мова як іноземна : професійне мовлення. Практичний курс для іноземних студентів медичних спеціальностей ВЗО : навчальний посібник ; УжНУ. Ужгород, 2020. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/32490>
8. Панова О. Рассуждение как тип речи прагматическом аспекте (аргументация и объяснение) : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Минск, 2001. 19 с.
9. Радзиевская Т. Прагматические свойства высказывания-объяснения. *Каузальность и структуры рассуждений в русском языке*. Москва : РГУ, 1993. С. 167–171.
10. Рубцова С. Интерпретация и объяснение : два подхода к пониманию текста. *Вестник Воронежского государственного университета. Серія «Философия»*. 2016. № 2. С. 57–66.
11. Рубцова С. Повествовательный текст : структура и анализ. *Вестник Воронежского государственного университета. Серія «Философия»*. 2019. № 2. С. 86–90.
12. Салимовский В. Жанры речи в функционально-стилистическом освещении (научный академический текст). Пермь : Перм. ун-т, 2002. 236 с.
13. Тишковець М., Бачинська Г. Організація самостійної роботи студентів медичних ЗВО у вивченні української мови (за професійним спрямуванням). *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 21. Т. 3. С. 118–122.
14. Ягупов В. Педагогіка : навчальний посібник. Київ : Либідь, 2002. 560 с.
15. Bessmertnaja N., Wittmers E. Übungsbuch zur Textlinguistik : Einfache Kompositionsformen. Moscow, 1979. 174 p.
16. Zavarueva I. Intercultural communication and the use of non-verbal means in the learning foreign. *Psychological and pedagogical problems of modern specialist formation*. 2017. P. 57–63.
17. Schmidt W. Thesen zur Beschreibung und Einteilung von Texten. *Postdamer Forschungen der Padagogischen Hochschule Karl Liebknecht*. Potsdam, 1977. № 27. P. 157–167.
18. Werlich E. Typologie der Texte : Entwurf eines Textlinguistischen Modells zur Grundlegung einer Textgrammatik. Heidelberg, 1975. 140 p.